

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ*

JEAN-MARIE BROHM

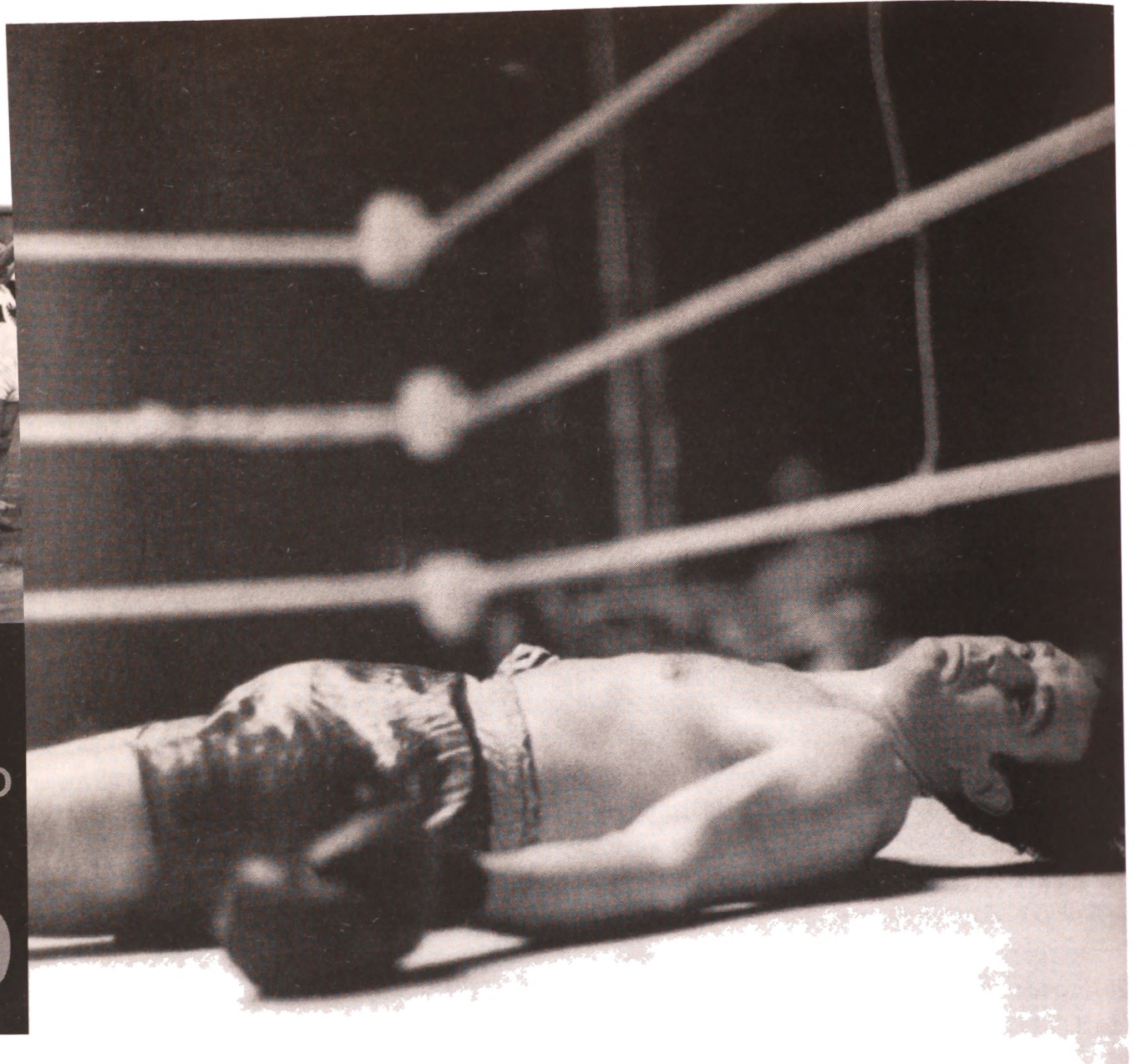

1933

ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

ΛΟΝΔΙΝΟ

1939

* Το κείμενο του Jean-Marie Brohm «Sociologie politique du sport» περιλαμβάνεται στον συλλογικό τόμο υπό τον τίτλο Sport, culture et répression, François Maspéro, Παρίσι 1972, σσ. 16-31.

Ο Jean-Marie Brohm διδάσκει στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Paul Valéry-Montpellier III.

Το μικρό αυτό δοκίμιο έχει τον μοναδικό σκοπό να αναδείξει ορισμένα στοιχεία της θεωρητικής κατανόησης ενός κοινωνικού φαινομένου που εξαπλώνεται όλο και περισσότερο: του αθλητισμού. Εδώ και πολλά χρόνια, κυρίως στη Γαλλία, ο αθλητισμός έχει γίνει ένας κυρίαρχος τομέας της κοινωνικής ζωής, ο οποίος διαποτίζει βαθμhdόν τη συνείδηση όλων των στρωμάτων του πληθυσμού. Ο αθλητισμός έχει γίνει ένα καθημερινό κοινωνικό γεγονός. Επιπλέον, εμφανίστηκε μια αθλητική ιδεολογία, οι συνέπειες της οποίας έγιναν ευθέως πολιτικές. Θα ήθελα, παρουσιάζοντας τούτες τις αναλύσεις προς συζήτηση, να συμβάλω στη διασάφηση, από κριτική σκοπιά, δηλαδή πολιτική, των κοινωνιολογικών όψεων του αθλητισμού.

Τούτο το άρθρο δεν αποτελεί παρά μια προβληματική και, δεδομένης της περιορισμένης του διάστασης, θα θέσω τον κύριο τόνο στο σημαντικό, κατά τη γνώμη μου, σημείο των τριών βασικών όψεων μιας πολιτικής κοινωνιολογίας του αθλητισμού που απομένει ακόμη να γραφεί σε όλο το εύρος της. Το βιβλίο του G. Maghance, Κοινωνιολογία του αθλητισμού,¹ δυστυχώς είναι μόνο μια εμπειρική επισκόπηση ορισμένων όψεων του αθλητισμού. Αυτές οι τρεις βασικές όψεις είναι:

1) Ανάλυση των δομών και των αντικειμενικών κοινωνικών σχέσεων που ενέ-

χονται στον αθλητισμό: διαλεκτική κοινωνιολογία του αθλητισμού. [...].

2) *Ανάλυση των συνεπειών της αθλητικής δραστηριότητας στο άτομο: κριτική της αθλητικής αλλοτρίωσης.* [...].

3) *Ανάλυση της πολιτικής αθλητικής ιδεολογίας: κριτική του αθλητικού φανακισμού.* [...].

Στο πλαίσιο αυτού του άρθρου θα αναπτύξω σχετικά μόνο το πρώτο σημείο, επιφυλασσόμενος να αφιερώσω ένα άλλο άρθρο στα δύο ακόλουθα σημεία που απλώς θα τα σκιαγραφήσω.

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Είναι ανάγκη να προβάλουμε τη βαθιά *δομική αναλογία* που υπάρχει ανάμεσα στην οργάνωση και στη λειτουργία ενός τύπου δεδομένης κοινωνίας και σε μια κοινωνικοποιημένη δραστηριότητα που εμποτίζεται από την αρχή αυτής της λειτουργίας: *την απόδοση ως συνέπεια του ανταγωνισμού για το κέρδος*. Θα ήθελα να δείξω ότι ο αθλητισμός είναι μια θεωρία που βλέπει τον άνθρωπο με τα μάτια της βιομηχανικής μηχανοκρατίας, όπως ο Descartes, «μέσω του ορισμού των ζώων-μηχανών», έβλεπε, κατά την έκφραση του Μαρξ, «με τα μάτια της περιόδου της βιοτεχνίας». Η ανάπτυξη του αθλήματος είναι στενά συνδεδεμένη με την αντίστοιχη της καπιταλιστικής βιομηχανικής μηχανοκρατίας. Έτσι ο σύγχρονος αθλητισμός είναι η *τυπική σωματική δραστηριότητα* μιας βιομηχανικής κοινωνίας, της οποίας το θεμέλιο είναι η επιστημονική οργάνωση της εργασίας και η πραγματιστική πίστη στη γραμμική πρόοδο, για την οποία δήθεν πιστεύουμε ότι μπορεί να συνεχίζεται επ' άπειρον. Ποια είναι λοιπόν τα διακριτικά γνωρίσματα του αθλητισμού που αντανakλούν το χαρακτήρα της σύνολης κοινωνίας;

1) *Ιδιωτική ιδιοκτησία, νόμος του κέρδους και ανταγωνισμός: εμπορικός συναγωνισμός και αθλητικός συναγωνισμός.*

«Η σύγχρονη κοινωνία θεμελιώνεται στον ανταγωνισμό», λέει ο Μαρξ στην *Αθλιότητα της φιλοσοφίας*: και συνεχίζει στο *Κεφάλαιο*: «Ο ανταγωνισμός επιβάλλει τους εγγενείς νόμους της παραγωγής ως εξωτερικούς καταναγκαστικούς νόμους». Ο ανταγωνισμός για το καπιταλιστικό κέρδος στη βάση της ιδιωτικής ιδιοποίησης προκαλεί τον πόλεμο των πάντων κατά των πάντων, την πάλη για την ύπαρξη. Το μεμονωμένο άτομο πρέπει να πολεμήσει για να υπάρξει, να τακτοποιηθεί, να «βουλευτεί», να διασφαλίσει τη σταδιοδρομία του, κοντολογίς, πρέπει να επιβληθεί εις βάρος των άλλων και ενάντια στους άλλους. Η ιδεολογία του *self-made-man* [αυτοδημιούργητου] είναι απλώς η μυθευτική μετάθεση αυτής της κατάστασης των πραγμάτων. Σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και πνευματικής ζωής εγκαθίσταται ο *συναγωνισμός* ανάμεσα στις ομάδες και στα άτομα με τις

αναπόφευκτες συνέπειες: μύθος της επιτυχίας, επιθετικότητα και σύγκρουση, εγωισμός και ναρκισσισμός. Η δομική κυριαρχία της *ιδιωτικής ιδιοκτησίας*, θεμέλιο αυτού του συναγωνισμού, περιορίζει την ανθρώπινη δραστηριότητα έτσι ώστε να μην είναι παρά ανταγωνισμός για το κέρδος, συσσώρευση κερδών και ωφελημάτων πάσης τάξεως. [...].

Αυτό είναι το γενικό θεμέλιο, και ο αθλητισμός δεν είναι παρά η *συστηματική διαστροφή του αγωνιστικού παιγνιώδους ενστίκτου* μέσω του συναγωνισμού. Είναι, θα μπορούσα να πω, πειραματική θεωρία και πειραματική πρακτική του διατομικού συναγωνισμού. [...].

Ο συναγωνισμός είναι έτσι η ίδια η *ουσία* του αθλητισμού, είναι αυτό ακριβώς που αποτελεί τον *ιδιάζοντα χαρακτήρα* του και το δυναμισμό του. Ο αθλητισμός απλώς *μεταθέτει* τον κοινωνικό συναγωνισμό (και αυτό ακριβώς τον διακρίνει από την εργασία) στο επίπεδο της μη ευθείας παραγωγικής δραστηριότητας τηςσχόλης, του ελεύθερου χρόνου, αλλά με μια *αλλοτριωμένη παιγνιώδη μορφή*. Ο αθλητικός συναγωνισμός δεν είναι –όπως ο οικονομικός συναγωνισμός– *αναρχικός, τυφλός, κτηνώδης*, είναι εξορθολογισμένος, δηλαδή έχει γίνει ηθικά αποδεκτός, έχει «*μπει στο αυλάκι*»: προφανώς δεν είναι παρά ένα παιχνίδι που το επιλέγουμε και το αποδεχόμαστε ελεύθερα: μπορούμε πάντα, στο κάτω κάτω, να σταματήσουμε τον αθλητικό συναγωνισμό – κάτι που δεν συμβαίνει στην περίπτωση του οικονομικού συναγωνισμού, ο οποίος είναι ζωτικής σημασίας. Συνεπώς, ο αθλητισμός απλώς *αντανακλά* –δηλαδή με διαλεκτικούς όρους αναπαράγει παραμορφώνοντας– τη βάση των ανθρώπινων σχέσεων στον καπιταλισμό, μέσω του οποίου η ανθρώπινη συναναστροφή, η συνύπαρξη, η ανταλλαγή μπορούν να γίνουν μόνο σύμφωνα με τον ανταγωνιστικό τρόπο, ο οποίος είναι η ύψιστη πραγματοποίηση της εμπορεύσιμης μορφής, καθώς το δείχνει ο Lucacs. Η εμπορεύσιμη μορφή, λέει ο Lucacs στην *Ιστορία και ταξική συνείδηση*, «ως κυρίαρχη μορφή των οργανικών συναλλαγών μέσα σε μια κοινωνία, ασκεί μια αποφασιστική επίδραση σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής. Αποτυπώνει τη δομή της σε όλη τη συνείδηση του ανθρώπου».

Αυτή η δομή είναι η *ποσοτική σύγκριση στην αγορά*. Η εμπορική συναλλαγή πραγματοποιείται σύμφωνα με μια ποσοτική σχέση: τον εργασιακό χρόνο που ενσωματώνεται, υλικοποιείται μέσω της αξίας-χρήματος. Στον ποσοτικό χώρο δεν υπάρχει παρά μόνο το *περισσότερο* ή το *λιγότερο*, και η ποσότητα είναι η προνομιακή μήτρα για τη σύγκριση. Ωστόσο η σύγκριση είναι μία από τις *τελικότητες* του συναγωνισμού. Είναι εκείνη που επιτρέπει να κατατάσσουμε τις αξίες σε μια αντιστρεπτή γραμμική σειρά στη βάση μιας κατά το μάλλον ή ήττον μεγάλης ενσωμάτωσης μιας κοινής αξίας (για το εμπόρευμα, ο χρόνος εργασίας: για τον αθλητή, η ωμή επίδοση). [...].

Έτσι, μέσω του αθλητισμού, το παιχνίδι, που αδιαμφισβήτητα περιλαμβάνει ένα στοιχείο αγωνιστικό, πραγ-

μποιείται με την εισαγωγή του συστηματικού συναγωνισμού, ο οποίος προσδιορίζεται ποσοτικά ως προς το χώρο και το χρόνο, υπόκειται σε μια καταμέτρηση διαρκώς αυξανόμενη. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο αθλητισμός έχει γίνει η αφηρημένη λογική του συναγωνισμού, η τυπολογική συστηματική μορφή των νόμων, των αρχών, των κανόνων του συναγωνισμού.

2) Η κοινωνική ιεραρχία: η κατάταξη και η κοινωνική επιλογή

Όλο το κοινωνικό σώμα εδράζεται στην κοινωνική ιεραρχία, δηλαδή στη διαβάθμιση των ατόμων και των ομάδων στην κοινωνική πυραμίδα σύμφωνα με την ταξική τους θέση. Η κοινωνική δομή είναι μια κάθετη δομή, της οποίας η κυρίαρχη ιδεολογία είναι η κοινωνική προαγωγή, η προώθηση, δηλαδή η προφανής δυνατότητα να ανέλθει κανείς τις βαθμίδες της κοινωνικής πυραμίδας έως την κορυφή. Η ιεραρχία είναι η ουσία και η επίσημη καθιέρωση της ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων. Είναι το τσιμέντο της καταπιεστικής ταξιοθεσίας, της σχέσης αφέντη-δούλου, της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Αυτή η ιεραρχία χαρακτηρίζεται από τον τρόπο διαιώνισής της: την κοινωνική επιλογή και την κοινωνική κατάταξη. [...]

Ο αθλητισμός, θα μπορούσαμε να πούμε ειρωνικά, είναι η *ποίηση της ιεραρχίας, η πνευματοκρατία της ιεραρχίας*. Ο αθλητής κατατάσσεται αμέσως σύμφωνα με την αξία του. Εγγράφεται μέσα στην κλίμακα των αθλητικών αξιών. Ο αθλητισμός καθιερώνει πρώτα από όλα την ιεραρχία των αξιών στη βάση της ορατής αντικειμενικότητας. Όπως λέει ο J.-P. Bastardy: «Στον αθλητισμό [...] οι ιεραρχίες είναι ακριβείς, αυστηρές, προφανείς, το πνεύμα ικανοποιεί επομένως την ανάγκη του για τάξη [...]». Ένα σύμπαν όπου ο Μπομπέ είναι ο ισχυρότερος ποδηλάτης του κόσμου, ο Ζάτοπεκ ο ισχυρότερος δρομέας του κόσμου [...] είναι ένα σύμπαν διατεταγμένο».²

Συνεπώς, ο αθλητισμός είναι η αντικειμενική καθιέρωση της αξίας στη βάση του συναγωνισμού. Ο ισχυρότερος είναι εκείνος που κερδίζει. Όπως λέει ο J.-P. Bastardy: «Ο ισχυρός άνθρωπος, άπαξ και γίνει ήρωας, εισάγει στον κόσμο την τάξη της λογικής». Ο νεαρός αθλητής που αφιερώνεται στον αθλητισμό του συναγωνισμού μπορεί να ελπίζει ότι θα ανέλθει όλες τις βαθμίδες της αθλητικής ιεραρχίας, έως ότου γίνει μέλος εκείνης της αριστοκρατίας η οποία επιστέφεται με το κύρος που χαρακτηρίζει την ομάδα των πρωταθλητών.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, στον αθλητισμό βλέπουμε να αναγεννάται ακατάπαυστα η ιδεολογία του *self-made-man* [αυτοδημιουργητού] (βλ. τον Γάλλο αθλητή Μιμούν): ο άνθρωπος που φθάνει στην επιτυχία με την επίμονη θέλησή του και τις προσπάθειές του. Ο ηρωικός πρωταθλητής είναι αυτός που, ιδεολογικά μιλώντας, έχει επί μακρόν και υπομονετικά δουλέψει και υπερβεί όλους

τους βαθμούς της δόξας: από τον ταπεινό πρωταθλητή ενός συλλόγου έως τον ολυμπιονίκη. Εν πάση περιπτώσει, υπάρχουν, μέσω του αθλητισμού, φυσικές αξίες καθολικά αναγνωρισμένες: γνωρίζουμε αμέσως ποιος είναι ο καλύτερος. Άλλωστε, αυτή η τάση προς την κοινωνική αντικειμενικοποίηση των αξιών είναι μια ιδεολογική σταθερά των μέσων μαζικής ενημέρωσης: δημοσιεύουμε τακτικά τον χρηματιστηριακό δείκτη της εταιρείας δίσκων μουσικής, το χρηματιστήριο του βιβλίου, τον κατάλογο των πιο διάσημων ή δημοφιλών πολιτικών ανδρών. Οργανώνουμε το μεγάλο βραβείο του δίσκου μουσικής, τα λογοτεχνικά βραβεία, τους διαγωνισμούς ομορφιάς, μυώνων, δίχως να υπολογίσουμε τα αναρίθμητα ραδιοφωνικά παιχνίδια. Ο αθλητισμός συμμετέχει σ' αυτήν τη νευρωτική ιδεολογία της *πάση θυσία χρηματιστηριακής αξίας*, της αναγνωρισμένης αξιοδότησης.

3) Η αντικειμενικοποίηση του κέρδους και η μέτρηση

Στο πλαίσιο μιας καπιταλιστικής οικονομίας, δηλαδή γενικευμένα εμπορεύσιμης, το εμπόρευμα αντιπροσωπεύει στην αγορά την αντικειμενικοποίηση της παραγωγής: το προϊόν. Η ποσότητα των παραγομένων εμπορευμάτων είναι το *κριτήριο-αναφορά* της παραγωγής, το μέτρο της ανάπτυξής της, της προόδου της. Στο πλαίσιο μιας ανταγωνιστικής οικονομίας, ο ιδιώτης παραγωγός πρέπει να μπορεί να υπολογίζει με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια την παραγωγή του. Πρέπει λοιπόν να μπορεί να την αντικειμενικοποιεί.

Όχι μόνο ο σύγχρονος αθλητισμός γεννήθηκε σε όλη την ευρύτητά του με τη βιομηχανική καπιταλιστική κοινωνία, αλλά επιπλέον η ανάπτυξή του χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή εισαγωγή του μέτρου, δηλαδή της ποσοτικής αντικειμενικότητας. Ο αθλητισμός μετέχει λοιπόν σε τούτη την τυπική καπιταλιστική δομή: την αντικειμενικοποίηση. Πράγματι, η πρώτη στιγμή του αθλητισμού είναι το αποτέλεσμα: το ξηρό γεγονός της νίκης ή του χρονόμετρου. Ο αθλητής αξίζει όσο αξίζει το αποτέλεσμά του και όλη η δραστηριότητά του κρέμεται από τις πιθανές επιδόσεις του. Μονάχα το αποτέλεσμα μετράει: το αποτέλεσμα είναι το *κύρος του ποσοτικού*. Όπως λέει ο J.-P. Bastardy: «Το αποτέλεσμα μεταμορφώνει την κρίση σε ξηρό, αντικειμενικό γεγονός, ενάντια στο οποίο δεν έχεις να πεις τίποτε. [...] Πράγματι, αυτό που είναι ποσοτικής τάξεως γίνεται αμέσως, εύκολα αντιληπτό, εφόσον πρόκειται για κάτι που βρίσκεται έξω από εμάς και ισχύει για όλο τον κόσμο. [...] Άρα ο αθλητισμός, σε αυτό το επίπεδο, προσφέρει μια ευρεία επαγγελματική διεξοδο, επειδή ακριβώς δημιουργεί έναν αδιαμφισβήτητο, προφανέστατο ήρωα: τον πρωταθλητή. Ο πρωταθλητής είναι ακριβώς ο πρώτος, ο ισχυρότερος. Και ένας πρωταθλητής είναι κάτι που μπορείς να το μετρήσεις. Το στεφάνι του είναι καμωμένο από αριθμούς: μέτρα, εκατοστόμετρα, λεπτά, δευτερόλεπτα. Αυτό δεν σηκώνει συζήτηση. [...]

Πράγματι, η εξέλιξη του αθλητισμού καθορίζεται από την εισαγωγή του χρόνου «και της απόδοσης που τον ακολουθεί στο βαθμό που αυξάνεται ο ρόλος του ρολογιού», όπως το επισημαίνει ο M.-J. Amsler.³ Και τούτος ο χρόνος είναι ένας χρόνος που μετράει τα ρεκόρ, δηλαδή ένας ορθολογικός, μηχανικός, γραμμικός χρόνος. Πράγματι, ο πιστός και σύστοιχος με τα αποτελέσματα ποσοτικός προσδιορισμός απαιτεί «την αναφορά στον αντικειμενικό χρόνο και στη χρονομετρία» (M. Bouet). Μάλιστα, όπως το υπογραμμίζει ο ίδιος συγγραφέας, «γνωρίζουμε πόση ακρίβεια αναζητεί κανείς στην καταμέτρηση του χρόνου στον αθλητισμό και πώς, σε ορισμένα αγωνίσματα, τείνουμε όλο και περισσότερο στην αυτόματη χρονομέτρηση».⁴ Θα μπορούσε κανείς, από αυτήν τη σκοπιά, να προβεί σε μια κοινωνιολογία του αθλητισμού από την άποψη της μέτρησης εντός του αθλητισμού.

4) Τεχνική απόδοση: βιομηχανική μηχανοκρατία και αθλητισμός

[...] Στο πλαίσιο της οικονομίας του κέρδους, το μέλημα για την παραγωγικότητα της εργασίας είναι ένα ιδιοτελές μέλημα: προέχει η δημιουργία της σχετικής υπεραξίας. Εξ ου και η σημασία της οργάνωσης της εργασίας με τρόπο επιστημονικό (ταιηλορισμός), η αύξηση της απόδοσης της παραγωγικής δύναμης. Η αρχή της απόδοσης: αυτή είναι η δομική αρχή της οικονομίας του κέρδους. Να παράγεις περισσότερο και ταχύτερα. [...] Ο καπιταλισμός παρήγαγε μια νέα ιδέα, «την ιδέα της απόδοσης, δηλαδή της σχέσης χρόνος-εργασία-παραγωγή», όπως λέει ο M.-J. Amsler. Συνεπώς, όλη η παραγωγή έχει γίνει ένας ανταγωνισμός ως προς την απόδοση μέσω της βελτίωσης της τεχνικής, μέσω της αύξουσας τεχνικοποίησης της παραγωγής. Καθώς λέει ο Marcuse: «Οι τεχνικές παρέχουν την ίδια τη βάση της προόδου, η τεχνολογική λογικότητα παρέχει το μοντέλο πνεύματος και συμπεριφοράς για τις παραγωγικές πραγματοποιήσεις».⁵

Αυτός ο δυναμισμός βρίσκεται ακέραιος στον αθλητισμό. Η φυσική ανθρώπινη πρόοδος έχει αντικειμενοποιηθεί μέσω της προόδου των αθλητικών επιδόσεων. Αυτή η πρόοδος είναι γραμμική και ανιούσα: η ανοδική πορεία είναι σταθερή και δεν βλέπουμε προσώρας τι θα μπορούσε να τη σταματήσει: τα όρια συνεχώς επεκτείνονται, τα εμπόδια υπερβαίνονται.

Η έννοια της προόδου συνεπάγεται την έννοια της ατέλεστης ανοδικής πορείας. Αυτή είναι η βάση της μακάριας, θετικιστικής αισιοδοξίας ορισμένων ειδικών του αθλητισμού. Η ανθρώπινη πρόοδος έγκειται κατά τη γνώμη τους στο επίπεδο ενός ξηρού γεγονότος: μέτρο, δευτερόλεπτο, κιλό. Ένας καθηγητής φυσικής αγωγής σχολιάζει ως εξής τις αθλητικές προόδους που πραγματοποιήθηκαν από τις γυναίκες μεταξύ του Ελσίνκι και της Ρώμης: «Ονειρευόμαστε μπροστά στη σταθερή άνοδο των επιδόσεων που έχουν πραγματοποιηθεί. Λίγες μέρες

πέρασαν χωρίς να έχει καταρριφτεί ένα ολυμπιακό ρεκόρ, και δη ένα παγκόσμιο ρεκόρ. Σε τούτη την εντυπωσιακή επίδειξη των φυσικών προσόντων, σε συνάρτηση με μια σταθερή εργασία βελτίωσης της τεχνικής, οι γυναίκες συνεισέφεραν το μερίδιό τους».⁶ Σε όλα τα αγωνίσματα, «το ολυμπιακό ρεκόρ καταρρίφτηκε, συνεπώς η ανοδική πορεία είναι αναντίρρητη. Αυτή αποκαλύπτεται όχι μόνο στις επιδόσεις που πέτυχαν οι πρωταθλήτριες Ολυμπιακών Αγώνων αλλά επίσης και στο επίπεδο του συνόλου των ανταγωνιστριών. (...) Σε οκτώ χρόνια, η απόκλιση είναι τεράστια». Αυτή η τυπική άποψη χαρακτηρίζει πραγματικά τον αθλητισμό: η ανθρώπινη φυσική πρόοδος είναι η αύξηση των επιδόσεων· η τεχνική είναι το ουσιαστικό μέσο της τελειοποίησης.

Ο αθλητισμός, και εδώ, είναι η διαστροφή του παιχνιδιού μέσω της συστηματικής εισαγωγής της σωματικής απόδοσης. Ο αθλητισμός είναι η θεωρία και η πρακτική του σώματος ως μέγιστης απόδοσης. Έχει γίνει η πειραματική επιστήμη της σωματικής απόδοσης. Από πολιτική άποψη, ο παγκόσμιος αθλητισμός του συναγωνισμού έχει γίνει ανταγωνισμός ως προς την απόδοση, στον οποίο συμμετέχουν από διάφορα κράτη 15000 αθλητές, πλαισιωμένοι μονίμως από ειδικούς.

Η τεχνική και η σωματική άσκηση των αθλητών υιοθετούν δομικά την αρχή της λειτουργίας της καπιταλιστικής παραγωγής, τον εξορθολογισμό μέσω του συστηματικού υπολογισμού. Στο πλαίσιο ενός αστικού και βιομηχανικού πολιτισμού, που κυριαρχείται όλο και περισσότερο από τη μηχανοκρατία και την αυτοματοποίηση, «οι τεχνικές του σώματος», σύμφωνα με τη διάσημη έκφραση του M. Mauss,⁷ τείνουν να έχουν βαθιά ομοιότητα με τις σύνθετες κινήσεις και μετακινήσεις της μηχανής. Οι κινήσεις του σώματος είναι ταυτόσημες με τις κινήσεις της μηχανής. [...]

Η αύξηση της σωματικής απόδοσης συνεπάγεται στον παρόντα χρόνο τέσσερις διαδικασίες:

α) Μια έλλογη, μεθοδική, εντατική, συνεχής, προοδευτική προπόνηση

Κατά τον ίδιο τρόπο που στην παραγωγή η βιοτεχνία είναι πλέον παρωχημένη, πρέπει να αποδεχθούμε ότι στον αθλητισμό –όπως λέει ο J. Bobet– έχουμε εισέλθει σε μια περίοδο που «σηματοδοτεί το τέλος της φαντασίας, του αυτοσχεδιασμού, όλων όσα συγκροτούσαν τη βιοτεχνία σχετικά με τον αθλητισμό».

Πράγματι, πάντα κατά την άποψη του J. Bobet, «για να προσεγγίσουμε την τελειότητα, για να βελτιώσουμε την ανθρώπινη απόδοση, δεν έχουμε πλέον το δικαίωμα στη διασκέδαση»! Ο αθλητισμός έγινε μια σοβαρή δραστηριότητα που κινητοποιεί καθ' ολοκληρίαν το άτομο. Ο αθλητής προπονείται στη διάρκεια όλης της χρονιάς. Το σύνολο της υλοποιημένης εργασίας αποκτά συχνά γιγάντιες διαστάσεις. Η προπόνηση γίνεται όλο και περισσότερο μανιώδης και, καθώς φαίνεται, βρισκόμαστε μόνο στο «τέλος της εμπειρικής προετοιμασίας»! [...]

β) Αύξουσα τεχνικοποίηση

Σε όλους τους τομείς, η επιλεγμένη τεχνική είναι αυτή που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, τη μεγαλύτερη αποδοτικότητα. Στο σκι, το τυπικό παράδειγμα αυτού του φαινομένου είναι η υιοθέτηση από όλους τους σκιέρ της θέσης που αποκαλείται *αβγοειδής*. Αυτή είναι, σύμφωνα με τη ρητή διατύπωση ενός από τους δημιουργούς της, του M.-G. Joubert, «η πιο αεροδυναμική στάση που έχει ανακαλύψει ο σκιέρ». Επιτρέπει τη «μέγιστη αποτελεσματικότητα». Συνεπώς, όλο το σώμα του αθλητή κινητοποιείται τεχνικά. Τίποτε πλέον δεν αφήνεται στην τύχη. Η αναζήτηση της απόδοσης συνεπιφέρει την τεχνική αγωγή του σώματος καθ' ολοκληρίαν. Ακόμη και τα μικρότερα μέρη του σώματος χρησιμοποιούνται ορθολογικά. Το σώμα γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτό από μιαν *εργαλειακή* σκοπιά. Η οργανικότητα του σώματος καθ' εαυτό καταργείται και όλο το σώμα, που έχει γίνει δυναμικό τεχνικό εργαλείο, μεταμορφώνεται σε πολυσθενές όργανο.

Στη φυσική οργανικότητα του σώματος υποκαθίσταται, επιπροστίθεται η *πραγματιστική τεχνικότητα των χειρονομιών*. Επιπλέον, ο αθλητής υποτάσσει το σώμα του στον *υπολογισμό*, όπως ο καπιταλισμός την παραγωγή του. Ο υπολογισμός, όπως το μέτρο, είναι μία κεντρική όψη της αρχής της απόδοσης. Όπως λέει ο Lucacs, η αρχή της απόδοσης είναι «η αρχή του εξορθολογισμού που στηρίζεται στον υπολογισμό, στη δυνατότητα του υπολογισμού». Η ενότητα της αθλητικής διαδικασίας καθορίζεται από τον καθαρό υπολογισμό. [...] Το σώμα του αθλητή ανάγεται όλο και περισσότερο σε ένα μηχανικό εργαλείο που υπακούει στους νόμους της κινηματικής και της βαρύτητας. Το σώμα του αθλητή περιβάλλεται από μια αφηρημένη, μαθηματική χωρο-χρονικότητα: ακόμη και ο καρδιακός χρόνος δεν είναι πλέον η υπαρξιακή διάρκεια των βιωμένων παθών, έχει γίνει το περιέχον καταγεγραμμένων αθλητικών παλμών, όπως τις μετρούν η απόσταση που διανύει η βελόνα του χρονόμετρου, το σφυγμογράφημα των προσπαθειών του αθλητή.

γ) Η αθλητική υπερεξειδίκευση

Η αθλητική εξειδίκευση είναι έκδηλο γεγονός: δεν υπάρχει ο ξιφομάχος, αλλά ο επείστας η ο φλερετίστας. Ο χιονοδρόμος εξειδικεύεται στο σλάλομ ή στην κατάβαση, ο δρομέας ταχύτητας επιλέγει μεταξύ της διαδρομής των 200 ή των 100 μέτρων... Αυτή η εξειδίκευση είναι η αμεσότερη συνέπεια της αρχής της απόδοσης που υπαγορεύει επίσης τη διαρκώς αυξανόμενη διαίρεση της κατανομής της εργασίας. [...]

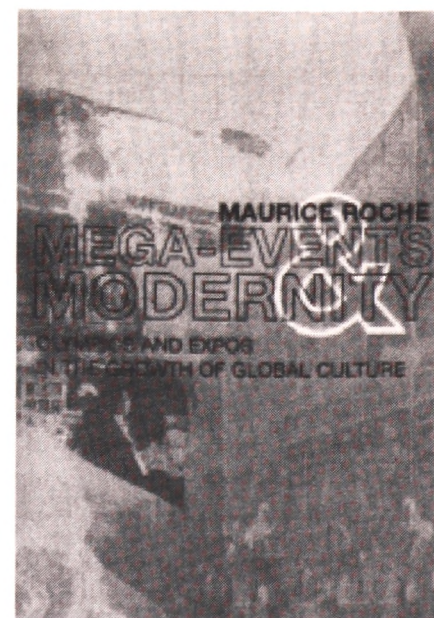
Αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα επανευρίσκονται εξ ολοκλήρου στον αθλητισμό. Στην εργασία, όπως και στον αθλητισμό, το ολικό άτομο διαιρείται, μεταμορφώνεται σε αυτόματο γρανάζι μιας επιμέρους εργασίας, ατροφεί μέχρι το σημείο να μην είναι παρά απλή ανωμαλία, τερατώδης ανάπτυξη μιας επίμοχθης ή αθλητικής ικανότητας που εξωθείται στην ακραία ανάπτυξή της. Υπάρχει μια

βαθιά αναλογία ανάμεσα στην αντικειμενικοποίηση των συντελεστών μιας υπερανεπτυγμένης ικανότητας και στην πραγματοποίηση της εργασιακής δύναμης που έχει μεταμορφωθεί σε πράγμα. Τόσο στη μία όσο και στην άλλη περίπτωση, πρόκειται για μια «ικανότητα (ή ένα πλέγμα ικανοτήτων) που έχει αποσπαστεί από το σύνολο της προσωπικότητας, καθώς έχει αντικειμενικοποιηθεί στη σχέση της προς αυτήν, και γίνεται πράγμα, εμπόρευμα» (Lucacs). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι αθλητικές ικανότητες γίνονται πράγματα (που αξιοδοτούνται από τον αθλητή στην αθλητική αγορά, καθώς τις συγκρίνει με άλλα πράγματα του ίδιου τύπου με τη διαμεσολάβηση του συναγωνισμού. [...]) Είναι περιπτώσεις να επιμείνει κανείς στο ακόλουθο γεγονός: οι περισσότεροι αθλητές προσέχουν τους αστραγάλους τους, τους μύνες τους, ως εάν επρόκειτο για κεφάλαια σε Τράπεζα, σε τέτοιο βαθμό που συχνά τους απαγορεύεται να κάνουν σκι ή να παίξουν ποδόσφαιρο όποτε τους κάνει κέφι, για να μη διακινδυνεύσουν οτιδήποτε. Αυτή η *αθλητική αλλοτρίωση*, που θα χρειαζόταν μακροσκελείς αναπτύξεις, κορυφώνεται στην *ασφάλεια* με την οποία προστατεύουν ορισμένοι αθλητές τα πόδια τους, τα μπράτσα τους... Η σάρκα και το αίμα έχουν όντως γίνει πράγματα.

δ) Η μεθοδική επιλογή των αθλητών:

ο αθλητικός σταχανοβισμός

Στις μέρες μας, ο αθλητισμός είναι η συστηματική επιλογή μιας ελίτ πρωταθλητών που είναι ικανοί να προωθήσουν όσο γίνεται περισσότερο τις επιδόσεις τους. Σε όλες τις χώρες του κόσμου η ανίχνευση νέων πρωτα-

Mega-Events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture by Maurice Roche (London: Routledge, 2000).

αθλητών αρχίζει να γίνεται μεθοδική. Διαμέσου ορισμένων διαδοχικών επιλεκτικών αγωνισμάτων αποκαλύπτεται εκείνος που θα είναι ο ευτυχής εκλεκτός, εκείνος που θα πρέπει να ακολουθήσει αυστηρά τον προτεινόμενο σχεδιασμό της προπόνησής του, τους προβλεπόμενους αγώνες, την ολυμπιακή προετοιμασία. Ιδού τι λέει ένας προπονητής των Ηνωμένων Πολιτειών [...], ο Bud Wilkinson: «Αρχίζουμε να προδιαθέτουμε αγωνιστικά τα αγόρια μας στη διάρκεια του καλοκαιριού με μια σειρά γραπτών οδηγιών. Τους λέμε να έχουν ένα συγκεκριμένο βάρος όταν θα παρουσιαστούν την 1η Σεπτεμβρίου. Τους λέμε πόσες γρήγορες κούρσες πρέπει να κάνουν καθημερινά, τι αποστάσεις πρέπει να διανύσουν και ποιες είναι οι ασκήσεις που πρέπει να εκτελούν. Κάθε παίκτης ακολουθεί με θρησκευτική ευλάβεια (;) αυτές τις εντολές κατά τον ενάμιση τελευταίο μήνα του καλοκαιριού. Υπάρχει τόσος συναγωνισμός για να βρει κανείς μία θέση στην ομάδα μας, ώστε κάθε παίκτης γνωρίζει ότι αν δεν τα κάνει όλα αυτά δεν θα παίξει ποδόσφαιρο στην Οκλαχόμα». Νομίζω πως δεν είναι υπερβολικό να υπενθυμίσω τι έλεγε ο Taylor: αυτό που έχει σημασία «είναι να εκτελείς επακριβώς τις εντολές που σου έχουν δοθεί έως τις παραμικρές λεπτομέρειες».

ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ

Αποσιώπησα πολλά σημεία. Ήθελα μόνο να προβώ σε μια πρώτη προσέγγιση. Νομίζω ότι το άθλημα θα απο-

κτήσει μια σημαντική ιδεολογική ανάπτυξη και ότι αποτελεί καθήκον ενός μαχόμενου μαρξιστή να κρίνει μεθολογικά ένα κοινωνικό φαινόμενο που παίρνει τόσο σημαντικές πολιτικές διαστάσεις. Αν επέμεινα τόσο πολύ στη δομική σύγκριση, στη βαθιά αναλογία μεταξύ της καπιταλιστικής κοινωνικής αρχής και του αθλητικού δυναμισμού, αυτό συνέβη επειδή φρονώ ότι είναι πολύ σημαντικό να πείσεις εκείνους τους «μαρξιστές» που πιστεύουν ότι είναι δυνατή η «μεταρρύθμιση» του αθλητισμού. Εν προκειμένω, υπαινίσσομαι αρκετούς σπότους συντρόφους του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Για να μη φανώ παντελώς «αρνητικός», «καταστρεπτικός», θα έπρεπε να εξετάσω σε βάθος μια ορισμένη κουλτούρα του σώματος που να μην είναι καταπιεστική, δηλαδή να μην εδράζεται σε μια αλλοτριωμένη αρχή της πραγματικότητας, στην αρχή της απόδοσης, αλλά στην αρχή της παιγνιώδους ηδονής. Από αυτή την άποψη, η κριτική της ατομικής αλλοτρίωσης μέσω του αθλητισμού θα μου επέτρεπε να εξετάσω τα ακόλουθα σημεία:

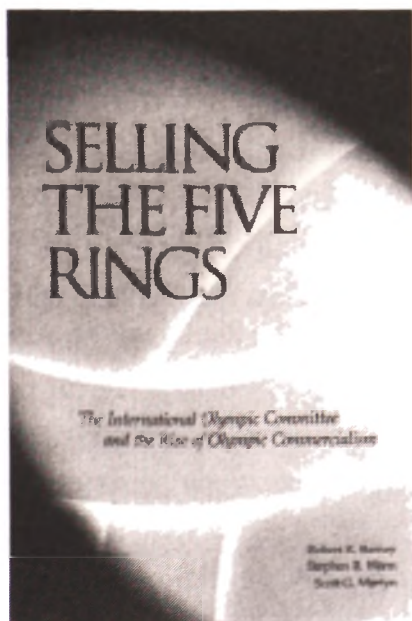
- σχεδιασμένη οργάνωση της ύπαρξης: προετοιμασία για την εργασία·
- καταπιεσμένη σεξουαλικότητα: αποδοχή της στέρησης της ηδονής·
- προωθημένος παιδισμός: υποταγή στην αυθεντία του προπονητή·
- διαμόρφωση του χαρακτήρα: αθλητική ηθικότητα και υγιεινή·
- υγιής και όχι ακριβή χρήση του ελεύθερου χρόνου: πολιτισμός της χρήσης του ελεύθερου χρόνου με ενιαία τιμή.

Τέλος, για να είμαστε πλήρεις, θα έπρεπε να αναλύσω τον αθλητισμό στη Γαλλία, κυρίως από πολιτική σκοπιά:

- την εθνική θεωρία του αθλήματος·
- το νόημα του υπουργείου Νεότητας και Αθλητισμού·
- τη στάση του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος σε ό,τι αφορά τον αθλητισμό·
- την ιδεολογία της διεθνούς αθλητικής αδελφότητας·
- την κρατικοποίηση του αθλητισμού και τον ολυμπιακό σχεδιασμό.

Απρίλιος 1966.

Μετάφραση: Βαγγέλης Μπιτσώρης, Λίζυ Τσιριμώκου

Selling the Five Rings: The International Olympic Committee and the Rise of Olympic Commercialism by Robert K. Barney, Stephen R. Wenn, and Scott G. Martyn (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2002).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Sociologie du sport*, Gallimard, coll. «Idées», Παρίσι 1964.
2. J.-P. Bastardy, *Éducation du corps*, Éd. Fleurus
3. M.-J. Amsler, *Éducation physique et Sport*, no 67-68.
4. *Aut.*
5. H. Marcuse, *Le Marxisme soviétique*, Gallimard, coll. «Idées».
6. M. Viala, *Éducation physique et Sport*, no 52.
7. M. Mauss, *Sociologie et anthropologie*, P.U.F., Παρίσι 1950.